

کہ متصو و حاصل نشد و نفس
 ولے روشن و دعوتے مستجاب
 کہ رحمت رسد از آسمان بر زمین
 بخوانند پیر مبارک قدم
 تن مجتشم در لباس حقیر
 کہ در رشته چون سوزنم پائے بند
 بتندی بر آورد بانگ و شت
 پنجشای و بخشایش حق نگر
 اسیران مظلوم در چاه و بند
 کجا بینی از دولت آسائے
 پس از شیخ صالح دعا خواستن
 دعائے ستم و بیگان در پیت
 زخشم و خجالت بر آمد بسم
 چه زخم حق است این کہ در پیش گفت
 بفرمائش از او که دند زود
 بد اور بر آورد دست نیاز

نہ دند پیشش محبت کس
 ز نفقت بر کبر و ناصواب
 بخوان تا بخواند دعائے برین
 بفرمود تا مستران خندم
 ۵۸۵ برقتند و گفتند آمد فقیر
 بگفتا و عاے کن اے بو شمن
 شنید این سخن پیر خرم بود و شت
 کہ حق مهربان است بر داوگر
 و عاے منت کے شو و سود مند
 ۵۹۰ تو ناکدہ بر حلق پنجشایے
 باید تو عندر خطا خواستن
 کجا دست گیر دعائے و نیت
 شنید این سخن شہر یار عجم
 پنجید و پس بادل خوشی گفت
 ۵۹۵ بفرمود تا ہر کہ در بند بود
 جان دیدہ بعد از دو رکعت نماز

کہ اسے بر فتر ازندہ آسمان
 ولے بچپان بردعا داشت دست
 تو گفتی ز شادی بخواہد پید
 ۶۰۰ بفرمود گنجینہ گوہرش
 از آن جملہ وامین پیشاندگفت
 مرد با سر ریشہ بار دیگر *
 چو بارے فتادی نگاہ دارپاس
 ز سعدی شنو کین سخن است است
 نہ سر بار افتادہ بخواست است
 گفتار

۶۰۵ جهان اسے پر ملک جاویدیت
 نہ بر باد رفتے سحر گاہ و شام
 آتش ندیدی کہ بر باد رفت
 کسے زین میان گوے دولیب و
 بکار آمد آنها کہ برداشتند
 زگیتی و فنا داری امیدیت
 سریر سلیمان علیہ السلام
 خشک آن کہ با دانش و اورفت
 کہ در بند آسایش خلق بود
 نہ گرد آوریدند و بگذاشتند

حکایت

۶۱۰ شنیدم کہ در مص میراجل * سپہ تاخت بر روزگارش اجل

چو خور ز ر و شد بس نما ندر و ز
 که در طب ندیدند دار و سے موت
 بجز ملک و شہ مساندہ لایزال
 شنیدندی گفت در زیر لب
 چو حاصل ہمین بود پیے نبود
 بستم چو بیارگان از سرش
 جهان از پیے خوشتن گرد کرد
 کہ ہر چه از تو ماند در نفع ہست بیم
 کیے دست کوتاہ و دیگر دراز
 کہ ہشت زبانش ز گفتن ہست
 دیگر دست کوتاہ کن از طم و آزر
 کہ ہست کہ دست ہست دستی بزین ❖
 کہ ہست بر نیاری ز بالین گور

حکایت

قتل ارسلان فلح نحت شد ❖ کہ گردن بالوند بر می فراشت
 نہ اندیشہ از کس نہ حاجت بہیچ ❖ چو زلف نمود سان ہش پیچ پیچ

چنان ناور افتاوه در روضه
 شنیدم که مروے مبارک حضور
 حقایق شناسے جهان ویدہ
 بزرگے زبان آورے کاروان
 ۶۳۰ قتل گفت چندین کہ گرویدہ
 بختید کہین قلعه خرم است
 نہ پیش از تو گردنشان داشتند
 بعد از تو شاہان دیگر برند
 زووران ملک پدر یاد کن
 ۶۳۵ چنان روزگارش بکنجے شانہ
 چونو میدماند از برہم خروکس
 بر مروہ شمار و نیاحش ہست
 چندین گفت شوریدہ در غم
 اگر ملک برہم باندے و تخت
 ۶۴۰ اگر گنج فارون بچنگ آوری
 کہ بر لاجوردی طبتق بیضہ
 بزودیک شاہ آمد از راہ دو
 ہنہ ہندے آفاق گروید
 حکیمے سخن سنج بسیار دان
 چندین جائے محکم و گرویدہ
 ولیکن نپندار مشن محکم است
 دے چند بودند و بگذاشتند
 درخت امید ترا بر خوردند
 دل از بند اندیشہ آزاد کن
 کہ بر یک نشیہش تصرف نماند
 امیدش بفضل خدا بود پس
 کہ ہر تہتے جائے و گیرس ہا
 بکسری کہ اسے وارث ملک جم
 ترا چون میسر شدے تاج و تخت
 نماند مگر آخہ بخشہ ہی

چو الپ ارسلان جان بجان بخش او * سپر تاج شاہی بسر بر نہاد
 تربت سُر و ندرش از تاج گاہ نہ جائے شستن بُد آساج گاہ
 چنین گفت دیوانہ بسوشیار چو دیدش سر روز و کیر سوار
 ز بے دولت و ملک سر در شیب پدر رفت و پائے سپر در کیب
 ۶۴۵ چنین است گردیدین روزگار سبک سیر و بد عهد و ناپایدار
 چو دیرینہ روشے سر بر آورد عهد جوان دولتی سر بر آروز قہد
 منہ بر جان دل کہ میگاہ نہ ایست چو مطرب کہ ہر روز در خانہ ایست
 نہ لاتیق بود عیش با دلبرے کہ ہر با مدادش بود شوہرے
 تکوئی کن اسال چون وہ تراست کہ سال و گردگیرے وہ نہامت

حکایت

۶۵۰ حکیمے دعا کرد بر کیتباد کہ در بادشاہی زوالت مباد
 بزگے درین خرد وہ بروے گرفت کہ وانا گوید مجال اسے شکفت
 کرا دانی از خسروان عجم ز غم و شکر و غمخاک و حیم
 کہ در تخت و ملکش نیامد زوال ز فسرانہ مردم تزیید مجال
 کرا جاودان بودن اسیدماند چو کسرا نبینی کہ جاویدماند
 ۶۵۵ چنین گفت فرزانه بسوشمند کہ وانا گوید سخن ناپند

مرا و راندن عمده آید خواستم
 که گر پارسا باشد و پاکرو
 ازین ملک روزی که دل بر کند
 پس این مملکت رانها شد زوال
 ۶۶۰ بر گشای چه نقصان اگر پارساست
 کسی را که گنج است و فرمان بین
 گرش سیرت خوب و زیبا بود
 و گرز و رندی کند بر فقیر
 چو مشرعون ترک تباہی نکند

حکایت

۶۶۵ شنیدم که از بادشاهان غور
 حسد آن زیر بار گران بعلت
 چو چشم کند سفل را روزگار
 چو بام بلندش بود خود پرست
 شنیدم که بارے بعزم سکار
 ۶۷۰ تگا و بدینال صیبے بلند
 کیے پادشاه حسد گرفته بزور
 بروزے و مسکین شدنے تلف
 بند بر دل تنگ درویش با
 کتد بول و خاشاک بر بام نسبت
 برون رفت پیدا و گر شهر یار
 شبیش در گرفت از چشم دور ماند

تہنا مذاقت روے و آسے
 کیے پیر مرد اندر آن وہ متقیم
 پدرا ہی گفت کاسے شاد بہر
 کہ این نا جو انسر دگر شہ نخت
 ۶۷۵ گم رہتہ وارو بفرمان دیو
 درین کشور آسایش و خوشی
 مگر کین سید نامہ بے صفا
 پدرا گفت را ہے درازت و نخت
 طبعے بندیش و اسے بن
 ۶۸۰ پدرا گفت اگر اسے من شنوی
 زدن بہ خسر بارش چند بار
 مگر کان فرسایہ نشت کیش
 چو خسر ہمیں کہ کشتی شکست
 بالے کہ در بحر کشتی گرفت
 ۶۸۵ سپر چون شنید این حدیث از پدرا
 خسر و کوفت بیچارہ و خسر اسنگ

بیند اخت سرماقت دروسے
 زیر این مردم شناس قدیم
 خرت را مہر بامدان بشہر
 کہ تابوت را ہمیش جاے تحت
 بگردون شد از دست جورش غلو
 نذید و ہمیںد بچشم آدمی
 بدوزخ رود لعنت اندر قفا
 سپاو ہنیار مہر اسے نیک نخت
 کہ اسے توروشن تر از اسے من
 کیے سنگ برداشت باید قسوی
 نہ و دست ہمیش کردن ہنگار
 بجارش نیاید خسر ننگ ریش
 وز و دست جیب نظام بہت
 سبب ہما نام زشتی گرفت
 سہ از خطنرمان نبردش بدر
 خسر از دست عاجز شد از پاسے ننگ

پر کفش اکنون سر خوش گیر
 سپردی کار وانی فتاد
 وزین سو پدر روی بر آسمان
 ۶۹ که چندان امانم ده از روزگار
 اگر من مینم مسر او را بسلاک
 زن از مرد مؤذی بسیار به
 مخفت که بیداد بر خود کند *
 شه این جمله شنید و چیره گفت
 ۶۹ همه شب ز بیداری اختر شمر
 چو آواز مرغ سحر گوش کرد
 سواران همه شب تیک تا خند
 بر آن عرصه بر سپ دیدند شاه
 نچدمت نهادند سر بر زمین
 بزرگان نشستند و خوان خواستند
 بگفتش از دوستان قدیم
 رعیت چه نزلت نهادند ووش
 همان راه که می بایست پیش گیر
 ز دشنام چند انگر دانست داد
 که یارب بستاوه راستان
 کزین شخص ظالم بر آید و سار
 شب گور چشم خنجد بجاک
 سگ از مردم مردم آزار به
 از آن به که با سر و مان بد کند
 بیست سپ و سر بر نهد زین نخت
 ز سودا و اندیشه خوابش نبرد
 پریشانی شب فنداموش کرد
 سحر که پی سپ شناختند
 پیاده دویدند یکر سپاه
 چو دیار شد از موج لشکر زمین
 بخوردند و مجلس بسیار استند
 که شب حاجیش بود و روزش ندیم
 که مارانه چشم آر مید و نه گوش

کہ بروے چہ آرزو بخت نمیش
 فروگفت پنهان بگرش اندرش
 وے دست تر رفت از اندازہ پیش

ز وہمان دوشینہ یاد آمدش
 بخواری فگندند و رپے تخت
 ندانست بیچارہ راہ گریز
 بگفت آنچه گردید در خاطرش

تلم از بانش روانست بود
 بسے باکی او تیر ترکش بر بخت
 شاید شب گور در خانہ خفت
 کہ برگشتہ بختی و بد روزگار

کہ خلقی ز خلقی کی گشتہ گیر
 همه عالم آوازہ جبور تست

منت پیش گفتہ ہمہ خلق پس
 بکش گر توانی ہمہ خلق کشتن
 بانصاف بیج نکویش کن

شہنشاہ نیارست کردون حدیث
 ہم آستہ سر برد پیش سرش
 ۷۰۵ کسم پائے مرغی نیاورد پیش

چو شور طرب در نهاد آمدش
 بفرمود خستند و بستند سخت
 سید دل بر آہنخت شمشیر تیز
 شمشیر آن دم از زندگی آبرزش

۷۱۰ بینی کہ چون کار و بر سر بود
 چو دانست کہ خصم توان گریخت
 سر تا اسیدی بر آورد گفت
 نہ تنہا منت گفتہ ام سے شہد پار

نہ من کردم از دست جور ت تغییر
 ۷۱۵ ز نامہ سر بانی کہ در دور تست

سپہ اشتم بر من گزنتی و بس
 عجب گزمنت بروں آمد دژشت
 و گزنت آمد نکویش ز من

چو بیداد کردی تو مجمع مدار
 ۷۲۰ و راسه وون کرد شوارت آمدن
 ترا چاره از ظلم بگشتن است
 ترا بیخ روز و کرمانده گیر
 مناندمت نگار بد روزگار
 ندانم که چون خسیدت دیدگان
 ۷۲۵ ترا نیک پند است اگر بشنوی
 بدان که ستوده شود بادشاه
 چه سود آفرین بر سر انجمن
 همی گفت و شمشیر بالاسه
 شد از مستی غفلت آمد بهوش
 ۷۳۰ کزین پیر دست عقوبت مدار
 زمانه سببش در گریبان بماند
 بدستان خود بند از او برگرفت
 بزرگیش بخشید و فرماندهی
 بگیتی حکایت شد این داستان
 که نامت به نیکی رود در دیار
 و گر هر چه دشوارت آید مکن
 نه به چاره بے گناه گشتن است
 دور روز و گر غمیش خوش رانده گیر
 بساندر و نعت پادار
 نه خفته ز دستت ستم دیدگان
 و گرنشوی خود پشیمان شوی
 که خلقش ستایند در بارگاه
 پس چرخ نقرین کنان پیر زن
 سپه کرده جان پیش تیر قدر
 بگوشش فر و گفت فرخ سر ویش
 یکے گشته گیر از هر سزاران هزار
 پس آنکه بفرخواستیش فشانند
 سرش را بوسید و در برگرفت
 ز شاخ امیدش بر آمد بهی
 رود نیک نخت از پیر استان

۲۳۵ پیامنوی از عاقلانِ حسنِ حوسے
 ز دشمن شنوسیت خود که دوست
 ستایش سرایان ندیارتواند
 وبال است دادن بزجور قند
 ترش روستے بهتر کند سرزیش
 ۲۳۶ ازین نصیحت نگوید کست
 نہ چندان کہ ازجا ہلان عیب جوئے
 ہر آنچه از تو آید چشمش نکوست
 ملامت کنان دوست دار تواند
 کہ داروستے بلخش بود سو دمند
 کہ یاران خوش طبع تیرین منش
 اگر عاقلی یک اشارت بس بہت

حکایت

چو دور خلافت بامون رسید * کیے ماہ پیکر کنیزک خسرید
 بچہر آفتابے بن گلبنے
 بخون عزیزان مشرور وہ جنگ
 برابر وے عابد فریش خضاب
 شب خلوت آن لعبت حسور زاد ۲۴۵
 گرفت آتش خشم دروے عظیم
 گفت سر اینک بشمیرتیز
 گفت از کہ بر دل گزند آبدت
 گفت ارششی ور شہگانی سسم
 بعقل خسرو مند بازی کنے
 سر انگشتها کہ وہ عتاب رنگ
 چو قوس قمرج بود بر آفتاب
 مگر تن در آغوش مامسون نداو
 سرش خواست کردن چو زادویم
 بیندازو ہامن مکن خفت و نیز
 چہ خصلت ز من ناپند آبدت
 ز بوسے۔ دہانت پنج اندرم

۷۵ شد تیغ پیکار و تیر ستم
 شنید این سخن سرور نیکبخت
 ہمہ شب درین فکر بود و سخت
 طبیعت شناسان ہر شور سے
 دلش گرچہ در حال از ورنج شد
 ۷۵۵ پری چہ و را بخشین کرد و دوست
 بنزد من آنکس نکو خواہ تست
 گمراہ گفتن نکو ہی روی
 نہ آنکہ کہ عیب نگونہ پیش
 گو شہد شیرین شکر فایق تست
 ۷۶ چہ خوش گفت یکروز دار و دوش
 اگر شہ تے بایت سو دہند
 بی پرویزن معرفت بیختہ

بیکبار بوئے دہان دم بہ دم
 بر آشفٹ نیک و برنجبخت
 دگر روز با ہوشمندان گفت
 سخن گفت با ہر یک از ہر درے
 دو اکرد و خوشبو سے چون غنچہ شد
 کہ این عیب من گفت یار من اوست
 کہ گوید فلان خار در راہ تست
 جہائے بزرگ بہت وجود قوی
 ہنزدانی از جاہلی عیب خویش
 کہے را کہ ستمو نیالایق بہت
 شفا بایت دار و سے تلخ نوش
 ز بعد می ستان تلخ دار و سے پند
 بشہد عبادت بر آہنختہ

حکایت

شنیدم کہ از نیکو دے فقیر
 مگر بزبانش حقے رفتہ بود
 دل آرزو شد با و شاہے کبیر
 ز گردن کشی برو سے آشفٹہ بود

- ۷۶۵ بزندان فرستادش از بارگاه
 زیاران کی گفتش اندر نرفت
 رسانیدن امر حق طاعت است
 همان دم که در خفیة این راز رفت
 بخشید کو ظن بهیوده بود
 ۷۷۰ غلامی بدرویش بر و آن پیام
 مرا بار غم بردل ریش نیت
 نه گردست گیری کنی خشم
 تو گر کافرانی بفهمان گنج
 بدروازه مرگ چون در شوم
 ۷۷۵ منہ دل برین دولت پنج روز
 نه پیش از تو پیش از تو اندوختند
 چنان ز می که ذکر ت تحسین کنند
 نبایدت بسم پدائین نهاد
 و گر سر بر آرد حسد او ند زور
 ۷۸۰ بفرمود دل تنگ رو سے از جفا
 که زور آنالیت باز سے شاه
 مصالح نبو و این سخن گفت گفت
 ز زندان ترسم که یک ساعت است
 حکایت بگوشش ملک باز رفت
 ندانند که خواهد درین جس مرود
 بگفت آنجس و بگو اسے عنلام
 که دنیا ہمین ساعتے پیش نیت
 نہ گر سر بری در دل آید عشم
 و گر کس فسروماندہ در خوف و بیخ
 بیک ہفتہ با بسم برابر شوم
 بدود دل خلق خسور اسوز
 بہیاد کردن جہان سوختند
 چو مردی نہ بر گور نفسین کنند
 کہ گویند لعنت برو کہین نہاد
 نہ زیرش کند عاقبت خاک گور
 کہ بیرون کنندش زبان ارتقا

چنین گفت سر و حقایق شناس
 من از بے زبانی ندارم غم
 و گریبے نوانی برم در ستم
 عروسی بود نوبت است

کزین بهم که گفتی ندارم بر اس
 که دانم که ناگفته داند سے
 گرم عاقبت خیر باشد چه غم
 گرت نیک روز سے بود خانت

حکایت

۷۸۵ یکے مثبت زن نجت و روزی شدت
 ز جور شکم گل کشیدے پشت
 دام از پریشانی روزگار
 گمش جنگ با عالم خیرہ کش
 کہ از دیدن عیش شیرین خلق
 ۷۹۰ کہ از کار آشفته بگریستے۔
 کسان شہد نوشند و مرغ و برہ
 گرانصاف پرسی نہ نیکو است این
 چه بودے کہ بایم درین کار گل
 مگر روزگار سے ہو کس راندے
 ۷۹۵ شنیدم کہ روز سے زمین پر شکافت

نہ اسباب شامش جہانہ چاشت
 کہ روزی محال است خوردن پشت
 دلش حسرت آلودہ تن سو گوار
 کہ از نجت شوریدہ رویش ترش
 فرو می شدے آب بخش خلق
 نہ کس دید ازین تلختہ زبستے
 مرا روسے نان می بیند ترہ
 بہنہ من و گریبے ما پوستین
 بکنجے سرورفتی از کام دل
 ز خود گرد و محنت بیفتاندے
 عظام ز تخدان پوسیدہ یافت

بختاک اندرش عقد بگیتہ
 و بان بے زبان پندی گفت راز
 نہ این بہت حال و ہن زیر گل *
 غم از گردش روزگار آن مدار
 ۸۰۰ ہمان لفظ کین خاطرش روے داد
 کہ اے نفس بے راسے و تدبیر پیش
 اگر بندہ بار برس بر تو
 در آن دم کہ عاشق و گرگون شود
 غم و شادمانی نماند و یک
 ۸۰۱ گرم پایے دار و نہ وہیم و تخت
 مکن تکیہ بر ملک و جہاد و چشم
 نخواہی کہ ملکیت بر آید ہم
 زرافشان چو دنیا نخواہی گذشت
 گھمٹے دندان منبر و ریختہ
 کہ اے خواجہ بابے نوائی باز
 شکر خورہ انگار یا خون دل
 کہ بے ما بگرد بے روزگار
 غم از خاطرش رخت کیسو نہاد
 بکش بار تیار و خود را کش
 و گر سر باوج قلک بر برد
 برگ از سرش ہر دو بیرون شود
 حیرتے عمل ماند و نام نیک
 بدہ کرتو این ماند اسے نیکیخت
 کہ پیش از تو بود دست و بعد از تو ہم
 غم ملک و دین خسرو باید ہم
 کہ سعدی در افشاں چون زر شدت

حکایت

حکایت کنند از بگتہ سے
 ۸۱۰ در آیام اور روز مردم چو شام
 کہ نہ مانندی داشت برکشورے
 شب ازیم او خواب مردم حلام

بهر روز نیکان از دور بلا
 گروے پر شیخ آن روزگار
 که اے پروانے فرخنده راسے
 بگفتا در یغ آیدم نام دوست
 ۸۱۵ کسے را که بینی ز حق بکران
 در یغ است با سفلہ گفتن علوم
 چو دروسے نگیر و عدو داندت
 ترا عادت اے پاوشاه حق رویت
 گنگین خصلتے وار د اے نیکبخت
 ۸۲۰ عجب نیست کر ظالم از من بجان
 تو ہم پاسبانی بانصاف و داد
 ترانیت برت ز روسے قیاس
 که در کار خیرت بخدمت بداشت
 ہم کس میدان کوشش درند
 ۸۲۵ تو حاصل نکردی کوشش مثبت
 دولت روشن وقت مجمع باد

بشب دست یاکان از دور دُعا
 زد دست بستگر گسترده زار
 بگو این جوان را تبرس از فلاسے
 که هر کس نہ در خورو پیغام اوست
 منہ باوسے اے خواجہ حق در میان
 کہ ضایع شود ششم و رشورہ لبوم
 بر بختد بجان و بر بختد
 دل مرد حق گوے از اینجا تولیت
 که در موم گیر و نہ در سنگ بخت
 بر بختد که دزد است و من پاسبان
 که حفظ خدا پاسبان تو باد
 خداوند را فضل و نسیب و سپاس
 نہ چون دیگرانت معطل گذاشت
 وے گوے دولت نہ هر کس برند
 خدا در تو خوشے بهشتی سبب است
 قدم ثابت و پایہ مرفوع باد

حیانت خوش و رفقت بر صواب عبادت قبول و دعاستجاب
گفتار

- ۸۳۰
- همی تا بر آید بتدبیر کار
چو توان عدو را بقوت شکست
نذار اس دشمن به از کارزار
بنعمت بساید در وقت بست
گر اندیشه باشد ز خصمت گزید
عدو را بجای خشک زربزید *
تبعو نیکو احسان ز بانس بند
که احسان کند کند دندان تیز
چو دستت نشاید گزیدن بپوس
که با غالبان چاره ذرق است بپوس
مراعات دشمن چنان کن دوست
که ویرا بفرصت توان کند پوست
بتدبیر رستم در آمد بند *
که اسفت یارش نجست از کند
۸۳۵
- حذر کن ز پیکار کتر کس
مزان تا توانی بر آبرو گسره
بود دشمنش تازه و دوستش
مزن با سپاهی ز خود بیشتر
وگر زو توانا تری در تیر و
نیز ویک من خلیج بہت کہ جنگ
چو دست از ہمہ جیلے در گسست
- ۸۴۰
- اگر پیل زوری و کر شیر جنگ
چو دست از ہمہ جیلے در گسست
نیز ویک من خلیج بہت کہ جنگ
چو دست از ہمہ جیلے در گسست
- ۵۵

اگر صلح خواهد بود سرپیچ
 که گروے بند دور کارزار
 و را و پائے جنگ آورد در کاب
 تو هم جنگ را با شش چون قیبه خواست ۸۴۵
 چو با سفلد گوئی بلطف و خوشی
 با سپان تازی و مروان مسرد
 و گریز آید سبدمی و هوشش
 چو دشمن در آید بجز از دست
 چو زینهار خواهد کرم پیشه کن ۸۵۰
 ز تدبیر پیر کهن برگرد
 بر آرد بنیا و روئسین ز پائے
 بنیدیش در قلب پیچانغفر
 چو بینی که لشکر ز هم دست داد *
 و گریز میان لبس دشمن بپوش ۸۵۵
 و گریز و باری و دشمن و ولایت
 شب تیره پنج سوار از گین
 و گریز جوید عنان بر پیچ
 ترا قدر و قیمت شود و هسار
 نخواهد بشتر از تو و اور حساب
 که با کینه در صحرا بانی خطاست
 فزون گردد دشمن کبر و گریز نکشی
 بر آرد از نهاد بداندیش گرو
 بنمندی و خشم و دوزشتی کوشش
 بدر کن ز دل کین و خشم از سرت
 بجشای و از مکرش اندیشه کن
 که کار آزموده بود سال خود
 جوانان بشمشیر و پیلان بر اسے
 چه دانی کز انی که باشد غنم
 بتنا مدد جان شرین باو
 و گریز میان لبس دشمن بپوش
 چو شب شد در اقلیم دشمن ماییت
 چو پانصد بهیبت بدر و زمین

چو خواهی بریدن شب راه با
 میان و لشکر چو یک روزه راه
 ۸۶۰ گرا و پیش دستی کند غم مدار * و را فرا سیاب ست معش بر آ
 ندانی که دشمن چو یک روزه راند
 تو آسود و بر لشکر ساند زدن
 چو دشمن شکستی بیگن علم
 بے در قنای تبریت مران
 ۸۶۵ هوایی از گردیجا چو میخ
 بدینال غارت نراند سپاه
 سپه را نگسانی شهریار
 ولاور که بارے تصور نمود
 که بار و گرو دل نهد بر هلاک
 ۸۷۰ سپاهی و آسودگی خوش مدار
 کنون دست مردان جنگی بوس
 سپاهی که کارش نباشد برگ
 نواتی ملک از کف بدسگال
 خدر کن تخت از کین گاه با
 باند بن حنیمه بر جایگاه
 سر نیچ زورمندش نماند
 که نادان ستم کرد بر خوشترن
 که بازش نیاید جراحی بهم
 نباید که دور افتی از یاوران
 بگیرند گردت بر و پسین و تیغ
 که خالی بماند پس پشت شاه
 به از جنگ در حلقه کارزار
 بیاید بقدرش اندر نشود
 نزار و ز پیکار باجسوج باک
 که در حالت سختی آید بکار
 نه آنکه که دشمن مندر و کوفت کوس
 چپ اول نهد روز بهجا بسنگ
 بشکرنگ دار و لشکر بال

۸۷۴ بهائے سرخوشتن می خسورند
 ملک را بود بر عدو دست چسب
 چو دارند گنج از سپاهی دریغ
 چو شکر دل آسوده باشند و سیر
 چه مردی کند در صف کارزار
 نه انصاف باشد که سختی برند
 بیچاره و دشمن دلیران فرست
 راسه جهان دیدگان کارکن
 ۸۸۰ ترس از جوانان شمشیرین
 جوانان پیل انگین شیرگیر
 خرومند باشد جهان دیده سو
 جوانان شایسته نجات و
 گرت مملکت باید آراسته
 ۸۸۱ سپه را کن پیشو و خرد کے
 بخردان منواری کار و رشت
 رعیت توانی و سر شکاری
 نخوانی که ضایع شود و رویگا
 ز روپوره شیرنا دیده جنگ
 ز کارمیت بازیچه و رسری
 بنا کار و دیده خست است کار
 ز روپوره شیرنا دیده جنگ

۸۹۰ چو پرورده باشد پرورشکار
 بکشتی و نخچیر و آساج و گوسے
 بگرما به پرورده و عیش و نماز
 و مردش نشاند پر پشت زین
 کیے راکه ویدی تو در جنگ پشت
 ۸۹۵ تخت به از سر دشمنان
 نترسد چو پیش آیدش کارزار
 دلاور شود و سرد و پر خاش چسے
 برسد چو بنید در جنگ باز
 بودکش زندگوسے که بر زمین
 بکش کر عده و در مصافش نکشت
 که روز و غاسر تبا به چو زن

حکایت

چو نوش گفت گر گدین بفرزند خویش
 اگر چون زمان حبت خواهی گسیر
 سوار سے که در جنگ نبود پشت
 شجاعت نیاید مگر زمان و دیار
 ۹۰۰ و در مجلس هم سفته هم زبان
 که ننگ آیدش رقتن از پیش تیر
 چو منی که یاران نباشند یار
 چو قربان پیکار بر بست و کیش
 سرد و آب سردان جنگی میر
 نه خوراکه نام آوران را بکشت
 که افتند در حلقه کارزار
 بکوشند در قلب هیجا بجان
 بر آور به خپگال دشمن اسیر
 نه میت زمسیدن غنیمت شمار
 گفتم

دو تن پرور سے شاه کشور کشاے
 کیے اہل بازو کیے اہل راسے

که دانا و شمشیر زن پرورند
 پروگر بمید و سگواسے دریغ
 نہ مطرب کہ سدھی نیاید زن
 تو مد ہوش ساقی و آواز چنگ
 کہ دولت برقتش بازی ز دست
 کہ در حالت صلح از و بیش ترس
 چو شب شد سپہ بر سر خفته راند
 کہ بتر بود حوا ابگاہ زمان
 برہنہ خچید چو در خانہ زن
 کہ دشمن نمان آورد تا حقن
 نیک سدر و مین لشکر کہ است
 نہ فزرا نگہی باشد امین نشست
 شود دست کوتاہ ایشان دراز
 دگر را بر آور ز ہستی و مار
 شمشیر تدبیر خوش بریز
 کہ زندان شود سپر ہمین پیش

ز نام آور ان گوے دولت برند
 ۹۰ ہر آن کو تلم را نورزید قینغ
 قلم زن نگہ دار و شمشیر زن
 نہ مردیست دشمن در اسباب جنگ
 با اہل دولت بازی نشست
 نگویم ز جنگ بد اندیش ترس
 ۹۱ با کس بروز آیت صلح خواند
 ز رہ پوشش خچند جنگ آوران
 نجیم درون مسرد شمشیر زن
 بباہد نہمان جنگ ساختن
 حذر کار مردان کارا کہ است
 ۹۱ میان دو بد خواہ کوتاہ دست
 کہ گر ہر دو با ہم سگالت دراز
 یکے را بنیرنگ مشغول دار
 اگر دشمنے پیش گیر دستیز
 برو دوستی گیر با دشمنش

- ۹۲۰ چو در شکر دشمن افتد خلاف
چو گرگان پسندند بر هم گزند
چو دشمن بد دشمن شود مشتغیل
چو شمشیر و پیکار برداشتی
که لشکر گشایان منقصر شکان
۹۲۵ دل مرو میدان نهانی بچوس
چو سالارے از دشمن افتد بچک
که افتد کزین نیمه بسم مهترے
اگر گشتی این بندی ریش را
تترسد که دورانش بندی کند
۹۳۰ کسے بندیان را بود دستگیر
اگر سر نهد بر خطت سرورے
اگر خفیه ده دل بدست آوری
مگر ت خویش دشمن شود دوستدار
که گردد درونش بکین تو ریش
۹۳۵ بدانندیش را لفظ شیبین بسین
- تو بگذار شمشیر خود در خلاف
بر آساید اندر میان گو سفر
تو با دوست بنشین آرام دل
نگه دار پنهان ره آشتی
بمان صلح بستند و پیدا مصاف
که باشد که در پایت افتد چو گوے
بگشتن درشش کرد باید و رنگ
بماند گرفتار در چپے
نه بینی و گر بندی خویش را
که بر بندیان زو بندی کند
که خود بود و باشد بندی اسیر
چونیکش بداری سخت دیگرے
از آن به که صدره شبنجون بری
ز تلبیس امین مشو زینهار
چو یاد آیدش به پیوند خویش
که ممکن بود زهر در انگبین

کہ مرد و ستان را بدشمن شود
کہ بند ہمہ حنلق را کیسہ بر
ورا تا توانی حن دستگر

ترا ہم ندانند ز قدرش بر اس
نگھبان پنھان بود برگمار
نیاسل کہ دیگر نہ بنیش باز

گرفتی بنزدانیش سپار
ز خستوم بیداگر خون خور
ز رعیت سامان ترا زوسے ہار

بر آرنہ عام از وساغش و سار
در شہر بر وسے دشمن ببند
کہ آنا بز دشمن شہر اندرست

نصائح بندیش و نیت پوشش
کہ جاسوس ہمکاسہ دیدم لبے
وہ خیمہ گویند و رغرب داشت

چپ آوازہ افکند و اوراست شد

کسے جان از آسیب دشمن برود
نگہ دار و آن شوخ و رکیہ دور
سپاہی کہ عاصی شود بر امیر

ندانست سالار خود را سپاس

۹۴۰ بسوگند و عمد استوارش مدار

نو آموز رار سپمان کن دراز

چو اقلیم دشمن بجنک و حصار
کہ بندی چو دندان بخون در برود

چو بر کندی از چنگ دشمن و یار

۹۴۵ گر باز کو بد در کار زار

وگر شہریان رارسانی گزند

گو دشمن تیغ زن بر در ہست

بتدیہ جنگ بد اندیش کوشش

منہ در میسان راز باہر کسے

۹۵۰ سکندر کہ باثر قیان حرب داشت

چو ہمین بزاؤستان خواست شد

چو ہمین بزاؤستان خواست شد

اگر جز تو داند که غم تو چیست
 در میان منم پنداش و کین آوری
 چون کار سے یہ آید لطف و خوشی
 نہ ہوا نہ خواہی کہ باشد دولت و رومند
 بہ بازو توانا نباشد سپاہ
 و عامہ ضعیفان امیدوار
 بہ آن کا استعانت بدرویش بود
 بہ آن سے و دانش باید گریست
 کہ عالم بیزیر نکسین آوری
 چه حاجت تندی و گردنکشی
 دل و رومندان بر آور نہ بند
 بہو ہمتت از نا توانان بخواہ
 ز بازو سے مردی بہ آید بکار
 اگر بہ فتنوں زو از پیش بود

باب دوم در احسان

اگر ہوشمندی سبب غمی گراسے * کہ معنی بنام نہ صورت بجاسے
 کرا دانش و جو و تقویٰ نبود بصورت و رش بیچ معنی نبود
 کسے خسپد آسودہ در زیر گل کہ خسپد از مردم آسودہ دل
 غم خوشی در زندگی خور کہ خوشی بمرودہ نپرد از از حرص خوشی
 ۵ زرو نعمت اکنون بدہ کان تست * کہ بعد از تو بیرون ز فرمان تست
 نخواستی کہ باشی پراگندہ دل پراگندگان را ز خاطر مہل
 پیشان کن امر و ز گنجینہ شست کہ فردا کلیدش نہ در دست تست
 تو با خود بہر تو شہ خوشستن کہ شفقت نیاید ز فرزندوزن
 کسے گوے دولت ز دنیا ببرد کہ با خود نصیبے بقفسی ببرد
 ۱۰ بغنجاگی چون بہ انگشت من کہ رخا و کسے در جهان نشت من
 کنون بر کف دست نہ ہر چہ بہت کہ فدوا بدندان گزی نشت دست
 پوشیدن ستہ و روش کوشش کہ ستہ خدایت بو پردہ پوشش
 مگر وان غیب ازورت بے نصیب مباد کہ گروی بدرہا غیب
 بزگ رساند محتاج خیر کہ ترسد کہ محتاج گرو و بغیر
 ۱۵ بحال دل حنکان درنگ کہ روزے دولت خستہ باشد مگر

فرماندگان را درون شاد کن
 ز روز مسروماندگی یاد کن
 نه خواهند بود در دیکسرا
 بشکرانه خواهند از در مران
 گفتار

۲۰ چو بینی تیمی سر افکنده پیش
 پر کرده را سایه رسد فکن
 تیمی ار بگرد که نازش خرد
 ندانی چه بودش فرمانده تخت
 الا تا گردید که عرش عظیم
 مدد بود بر روی فرزند خویش
 برحمت مکن آتش از دیده پاک
 وگر خشم گیرد که نازش بود
 اگر سایه خود بر فت از سرش
 بلرزو همی چون بگرد تیمی
 من آنکه سر تاجور داشتیم
 بشعقت بیفشانش از چهره خاک
 اگر بر وجودم نشسته گس
 تو در سایه خوشیتن پرورش
 کنون دشمنان گردند اسیر
 که سرور کنار پدر داشتیم
 مرا باشد از در و طفلان خبر
 پریشان شدت خاطر خپد کس
 که در طفلی از سر برستم پدر
 نباشد کس از دوستانم نصیر

حکایت

یکی خار پائے تیمی بکند * بخواب اندرش وید صدر خبند

۳۰ کہ نمی گفت دور رو ضہامی چمید
 شوتا تو انی ز رحمت بری
 چو انعام کردی مشو خود پرست
 گو تیغ دورانش انداختست
 چو بی بی دعا گوے دولت ہزار
 کہ چشم از تو وارند مردم بے
 کرم خواندہ ام سیرت تہذوران

۳۵ کہ آن خار بر من چه گلہا و مید
 کہ رحمت بر ندت چو رحمت بری
 کہ من سر و تو م دیگرے زیر دست
 کہ شمشیر دوران ہنوز اختست
 خدا و خدا شکر نعمت گزار
 نہ تو چشم واری بدست کسے
 غلط گفتم اخلاق پیغمبران

حکایت

۳۰ شنیدم کہ یک ہفتہ ابن السبیل
 ز فرخندہ خوئی خوردے پکاہ
 برون رفت و ہر جانے بنگسید
 ہنہا کیے در بیابان چوسید

۳۵ نیامد بہمان سداے خلیل
 گر بے نوائے در آید ز راہ
 بر اطراف وادی نگہ کرد و دید
 سر و مویش از برف پیری سفید

۴۰ بداد ریش مہربانے بگفت
 کہ از چشمہائے مرا سر و مک
 نعم گفت و بر حسب و برداشت گام
 کہ دانست خلقش علیہ السلام

۴۵ بے شرت نشانند پسہ ذلیل
 کیے مرد می کن بنان و نمک
 رعیت نشانند پسہ ذلیل

۴۵ بفرمود و ترتیب کردند خوان
 چو بسم الله اعجاز کردند جمع
 چنین گفتش اسپر ویرینه روز
 نه شرط است وقت که روزی خوری
 گنگتا نگیم طریقی بدست
 پانست پیغمبر نیک فال
 بخواری بر اندیش چو بیگانه وید
 شدوشش آمد از کردگار جلیل
 منش داده صد سال بر روزی جان
 گرو می برد پیش آتش سجود
 نشسته بر هر طرف همگان
 نیامد ز پریش حدیثی بسمع
 چو پیران نمی بنیت صدق و سوز
 که نام خداوند روزی بری
 که نشنیدم از سپهر آذر پرست
 که گبر است پیوسته بوده طالع
 که شکر بود پیش پاکان پلید
 بیعت ملامت کنان کاسه خلیل
 ترانفرت آمد از و یک نمان
 تو واپس چرامی بری دست جود
 گفتم

گزه بر سر بند احسان مسزن
 که این تررق و شیدا است و آن کوفن
 زبان می کند مسر و تفسیر دان
 که علم و آوای می فروشد بنان
 کجا معتل یا شرع فتوی دهد
 که اهل حسد و دین بدینا دهد
 ولیکن تو بستان که صاحب خسرو
 زارزان فروشان بر بخت خسرو

حکایت

- زبان دانی آمد بجا حدیسه
 ۶۰ یکے سفله را ده درم بر من است * که دانگے از و بر دلم ده من است
 ہمہ شب پریشان از و حال من
 بگو از سخنهاے خاطر پریش
 درون دلیم چون در خانه ریش
 حدایش سگر تا ز ما در بزاو
 حبر این ده درم چسبیز و گیرند او
 ندانسته از دفتر دین آلف * نخوانده کجند باب لا ینصرف
 ۶۵ خور از کوه یک روز سر بر نزد
 که آن قلبت ان حلقه بر در نزد
 در اندیشه ام تا که اسم کریم
 شنید این سخن پر فتنه سخا و * دُرستے دو در آستینش نحصا و
 زرافتا و در دست افسانه گوے
 برون رفت از آنجا چو زرتازہ روسے
 یکے گفت شیخ این ندانی که کبیت
 بروگر بمیسرو نباید گر کبیت
 ۷۰ گداسے که بر شیر نر زین نهد * ابو زید را اسپ و فسر زین نهد
 بر آشفقت عابد که خاموش باش
 تو مرد و زبان نستی گوشش باش
 و گراست بود آنچه پنہاشتم
 ز حلق آبروش نگه داشتتم
 اگر شوخ چشمی و سالوس کرد
 الا تا غیبت داری افسوس کرد
 که خود را نگه داشتتم آبروسے
 ز دست چنان گریزے یا و گوے

۷۵ بدویک را بذل کن سیم وزر
 که این کسب خیر است و آن دفع شر
 خشک آنکه در صحبت عاقلان
 بیا موز و اخلاق صاحبان
 گرت عقل و رایست و تدبیر و هوش
 بقدرت کنی پند سعدی بگوش
 که آغلب درین شیوه وارد مقال
 نه در چشم و زلف و بنا گوش و خیال

حکایت

۸۰ کی رفت و دنیا را ز و صد هزار * خلف بر و صاحب دے ہوشیار
 همچون نمبکان دست بزر گرفت * چو آزادگان بند از و برگرفت
 ز درویش خانی نو دے درش * مسافر بجان برائے اندرش
 دل خوش و بیگانہ خرسند کرد * نہ همچون پدر سیم و زر بند کرد
 ملامت کنے گفتش اب با و دست * یک رو پریشان مکن ہر جہ دست
 زرو ناز و نعمت نماند بے * مگر این حکایت گفتت کسے
 ۸۵ درین روز بازار بے با پیر * شنیدم کہ سگفت جان پر
 مجبور و وحسانہ پرداز باش * چو اندر و دنیا بر انداز باش
 پریش بین بود و کار از ماے * پدر را ثنا گفتت کاسے نیک راے
 بساے تو ان خرمن اندوختن * یک دم نہ سہمی بسو سوختن
 چو در تنگ دستی نذار می شکیب * نگہ دار وقت نہ انخی حسیب

- ۹۰ بدخته چو فوش گفت بانوسه ده
 که روز نوا برگ سختی بنه
 هر وقت پُر و ارشک و سبزو
 که پوسته در دور و روان نیست جو
 دنیا توان آخترت یافتن
 بز پنجه دیو بر آفتن
 اگر تنگدستی سه و پیش یار
 و گرسپی داری بسیار
 اگر روزه بر خاک پایش نهی
 جوابت تگوید بدست تهی
 ۹۵ خداوند زربگت چشم دیو *
 بدام آورد صحر جستی بریو
 نهی دست و ر خوب رویان بیج
 که بی بیج سوم نیر زند بیج
 زوست تهی بر نیاید آمد *
 بز بر کنشی چشم دیو سفید
 و ز آسیب دشمن بر اندیشه باش
 یکبار بر دوستان زرمپاش
 و گر هر چه داری بکن بر نهی
 گدایان سعی تو هرگز قوی
 چو تسلیع خیر این حکایت گفت
 پرانده دل گشت از آن پیوسته
 مراد استکامه که پیل من است
 نه ایشان تختین بگ داشتند
 ۱۰۰ دستم بیفتاد سال پدر
 پدر گفت میراث جدم من است
 خبرت بمردن و بگذاشتند
 که بعد از من افت بدست سپه

همان بہ کہ اسروز سر دم خوردند کہ فروا پس از من بیجا بند
 خور و پوشش بخشایے و راحت رسان * نگہ می چسہ واری ز بھہ کسان
 بر نڈ از جهان با خود اصحاب را سے فرومایہ ساند بھرت بجایے
 بدینا توانی کہ عفتبئی خرمی بختر جان من ورنہ حسرت خوئی
 زر و نعمت آید کے رابکار کہ دیوار عفتبئی کند زر نگار ۱۱۰
 چنان خود و بخشید کاہل نظر * بدیندہ اذ ان - غبن برو سے اثر
 باز او سر وی شودش کے کہ در راہ حق رنج بروی بے
 ہی گفت سرور گریبان - نخل چه کروم کہ در سے توان بست دل
 امید سے کہ دارم بفضل خداست کہ بر سعی خود تکیہ کہ دن خطا س
 ۱۱۵ طریقت ہمین است کاہل یقین نیکو کار بودند و تقصیر بین
 مشایخ ہمہ شب دعا خواندند سحر گ نصستی پرافساندہ اند
 مقالات سرور ان بمبروی شنو * نہ سعدی کہ از شہر و روی شنو
 مرا شنیچ دانایے مرشد شہاب * دو اندر ز فرمود کشتی بر آب
 کیے آنکہ در جمع بدین باش دوم آنکہ در نفس خود بین باس
 ۱۲ شبے دانم از بول و وزخ نخت گبوش آدم صنجگاہے کہ گفت
 چه بودے کہ دوزخ ز من پر شد * مگر دیگران را رہسائی شدے

حکایت

۱۳۵ بزارید وقتی ز سز پش شوے
 که دیگر محنتان ز یقال گوسے
 ب بازار گندم فروشان گراسے
 که این جو فروش است کندم نماسے
 نہ از مشتری کا ز وحام گاس
 بیک ہفتہ رویش ندیدست کس
 بن گفت کاسے روشنائی بسیار
 بدلداری آن سرد صاحب نیاز
 نہ سہوی بسود نفع ازو۔ وا گرفت
 بآئید مساکلبہ آنجا گرفت
 چو استادہ دست افتادہ گیر
 رو نیک سردان آزادہ گیر
 خریدار وکان بے رونق اند
 بخشای کاتان کہ سرد و حق اند
 کرم پیشہ شاہ سردان علیست
 جو ائمہ و اگر راست خواہی ولیست

حکایت

۱۳۶ شنیدم کہ پیسے برام حجاز
 بھہر تجھوہ کروے دور کت نماز
 چنان گم رو در طریق خداے
 کہ خارے مخیلان نکندے زیالے
 باخر زو سواس خاطر پیش
 پسند آمدش و ز نظر کار خویش
 تبلیس ابلیس و رچپاہ رفت
 کہ توان ازین خوبتر راہ رفت
 گرش رحمت حق نہ دریافتے
 غر و رش سر از جادہ بر تاسفتے
 ۱۳۷ کیے پائے از غیشش آواز داد
 کہ اسے نیک نخت مبارک نہاد

پندار اگر طاعتی کرده
که نشانی بدین در گه آورد
با حسانی آسوده کردن دل
به از آن رکعت هر منبر

حکایت

ببر بنگ سلطان چنین گفت زن
بزو تا ز خوانت نصیبی دهند
گفت ابودنجن اسروز سرد
۱۴۰ که سلطان شب نیت روزه کرد

که خیزد از مبارک در زین زن
که فرزند گانت نظر در دهند
که سلطان شب نیت روزه کرد
همی گفت با خود دل از فاقه ریش

که سلطان ازین روزه گوی چه خواست
خونده که خیرش براید زوست
که از فطار او عید مفلان ماست
به از صایم الدهر دنیا پرست

که در ماند و را و بد نام چاشت
مگر کس را بود روزه داشت
که خود باز گویی و سر خود خوری
و گر هیچ حاجت که زحمت بری

بجسم بر کند عاقبت کفر وین
خالات تاوان خلوت نشین
ولیکن صفایا بسباید تمیز
صفایست و آب و آینه نیز

حکایت

کفایتش بهتر است نبود
تکیه را کرم بود و قوت نبود
چو انسد و بانگستی مباد
که بفلح خداوند هستی مباد

- ۱۵۰ کسے را کہ بت بلند او فتد
چو سیلاب ریزان کہ در کوہ سار
نور خورد سنہ پایہ کسے کرم
برش تنگدستے و حرفے نوشت
کے دست کیرم بچندے درم
بچشم اندر شش قدر چیرے بنود
نختمان بند می فرستاد مرد
بدارید چندے کف از دامنش
وز آنجا بزندان در آمد کہ خمینہ
چو گنجشک در بازو دید از نفس
چو باد صبا زان زمین سیر کرد
گرفتہ حالے جو انسدورا
بمپیارگی راہ زندان گرفت
شنیدم کہ در حبس چندے بماند
زمانہا نیاسود و شبہا سخت
۱۵۱ پندارست سال مسردوم خوری
- مراوشش کم اندر گمندی او فتد
نگیور ہی بر بلندی ستار
تنگ مایہ بودے ازین لاجرم
کہ اسے خوب فرجام فرسخ نوشت
کہ چند لیت تا من بزندان درم
ولیکن بدستش پیشے بنود
کہ اسے نیک ناسان از او مسرد
و کر می گسریز و ضمان بر منش
ازین شہر تا پے واری گسریز
قرارش نما فداندرو یک نفس
نہ سیرے کہ بادش رسیدے گرد
کہ حاصل کنی سیم یا مسرد را
کہ مرغ از نفس رفتہ تنوان رفت
نہ سکوت نوشت و فریاد خواند
بر و پار ساسے گذر کرد و گفت
چہ پیش آمدت تا بزندان درمی

گفت اسے پلیس مبارک نفس
 کیے ناتوان دیدم از بندیش
 نیامد بند و یک رایم پسند
 مرد و آتش و نیک نامی برو
 تنے مرد و دل زندہ در زیر گل
 دل زندہ ہے گزنگر و دہلاک

۱۷۰

حکایت

کیے در سیا بان گشت نیفت
 بکل ولو کہ و آن پسندید کیش
 خدمت میان نسبت و بازو کشاو
 نہ و او پیچید از حال سرو
 الا گر جفا کاوی اندیشہ کن
 کجا گم شو و خیر بانیک سرو
 کرم کن چنان کت بر آید دوست
 بیت طار زر بخش کردن ز گنج
 برو بر کسے مار و خورد زور
 برون از رتق و رہ جانش نیفت
 چو جہل اندر آن نسبت و ستا خوش
 سگ ناتوان داد سے آب داو
 کہ و اور گسا سان او غنہ کرو
 و فنا پیش گیر، کرم پیش کن
 کہ او با گے نیامدی گم نکرو
 جمانیان و خیر بر کس نسبت
 نہ باشد چو قیاسے ان دوست رنج
 گران است پئے قلم پیش سرد

۱۷۵

۱۸۰

تو با خلق نیکی کن اسے نیکیجت
 کہ فرود آگمید و سدا بر تو سخت
 گر از پاورد آید مساند اسیر
 کہ اقتسادگان دا بسو دستگیر
 بازار فسادمان مدہ رسب * کہ باشد کہ اقتد بعضہ ماند ہے
 چو تکین و بناہست یسو بردوام
 کن زور بر بعضہ و ویش عام
 کہ اقتد کہ با جہاہ و تکین شود * ۸۵
 چو بیدق کہ ناگاہ فسرین شہ
 نصیحت شنو سر دم دورہین
 نپاشند در ہیچ دل تختم کین
 حداوند نہ بین زبان می کند
 کہ بر خوشہ چین سر گران می کند
 ترسد کہ نعمت بسکین دهند
 و زنان بار غم بر دل این نهند
 بازار و میدان کہ اقتاد سخت
 پس اقتادہ رایا و رسی کرد سخت
 دل زیر دستان نباہ شکست ۱۹۰
 بہا واکہ روزنے شو ہی زبردست

حکایت

بنا لید و رویشے از نعمت حال
 بر تقدروئے حداوند سال
 چہ نیار و ادش سید دل نہ دانگ
 بروزہ سہ بار سے از طیرہ بانگ
 دل سایل از جور او خوان گرفت
 سر از نم بر آورد و گفت اسے شکست
 نو انگر زش سے بار سے چر آت
 مگر می تہر سہ رطی خاست
 ہند سو و کوئے نطر تا غلام ۱۹۵
 ہاندش تجسوی ذہب تمام

بنا کردن شکر پروردگار
 بزرگیش سر در تباہی نہاد *
 شقایق بر ہنہ شاندش چو سیر
 نشاندش قضا بر سر از فاقہ خاک *
 ۲۰۰ سر پائے حالش دگر گونہ گشت
 غلامش بدست کریمے فتاد
 بیدار مسکین آشفتنہ حال
 شبانگہ کیے بر درش نقرہ خست
 بفرمود صاحب نظر بندہ را
 چو نزد یک بروش ز خسوان بہرہ ۲۰۵
 شکستہ دل آمد بر خواجہ باز
 پدید سالار فرخندہ خوے
 گفت اندرونم بشورید سخت *
 براحوال این پریشوریدہ بخت
 خداوند اسباب و اسلاک و سیم
 کند دست خواہش بدرہا دراز
 ۲۱۰ ستم بر کس از گروش دور نیست
 بنجدید و گفت اے پرچور نیست

شنیدم کہ برگشت ازو روزگار
 عطار و قلم در سیاہی نہاد
 نہ بارش رہا کرو نہ بار کیسہ
 مشعبہ صفت کیسہ و دست پاک
 برین ماجرا روزگائے گذشت
 تو انگر دل و دست و روشن نہاد
 چنان شاد بودے کہ مسکین ببال
 زینچی کشیدن قدمہاش سب
 کہ خوشنود کن مسرور سا نہ را
 بر آوردے بوستن نعرہ
 عیان کردہ اشکش بدیا چہ راز
 کہ اشکت ز جور کہ آمد بوسے
 براحوال این پریشوریدہ بخت
 خداوند اسباب و اسلاک و سیم
 کند دست خواہش بدرہا دراز
 ۲۱۰ ستم بر کس از گروش دور نیست

۲۱۰ نہ آن شد رویت مازارگان
 من آنم کہ آن روزم نہ در براند
 بگر کرد باز آسمان سوے من
 خداے ار بخت بنبد دورے
 بیافس بے نواسیر شد
 کہ بروے سراز کبر بر آسمان
 بروز منش دور گیتی نشاند
 بیفشانند خاک غم از روے من
 کثایہ فیض و کرم و کیرے
 با کار متعیم نہ بر زیر شد

حکایت

۲۱
 کیے سیرت نیک مسدوان شنو
 کہ شبلی ز حانوت گندم فروش
 نگردد مورے در آن خند وید
 نہ رحمت بر وشب نیارست نخت
 مروت نباشد کہ این سوہ ریش
 درون پراگندگان جمع دار
 چه خوشش گفت فردوسی پاک زاد
 میازار مورے کہ و اندکش است
 سیاہ اندرون باشد و سنگ دل
 منن برسد ناتوان دست زور
 اگر نیک مسردی و مسردانہ رو
 بدہ بردانسان گندم فروش
 کہ سگشتہ ہر گوشہ می و وید
 بہا و اسے خود بازش آورد و گفت
 پراگندہ گردانم از جاے خویش
 کہ جمعیتت باشد از روزگاد
 کہ رحمت بر آن تربیت پاک باد
 کہ اونیر جان دار و جان خوش است
 کہ خوابد کہ مورے شو تنگدل
 کہ روزے پایش در افنی چومور

بخشید بر حال پروانه شمع
گرفتم ز توانا توان تر بسیت
نگاه کن که چون سوخت پیش جمع
توانا تر از تو هم آخر کسیت

گفتار

بخش اے پیر کاومی ز اودہ نصید
عدو را با لطاف گردن به بند
با حسان توان کرد وحشی بقید
که توان برین به تیغ این کند
نیاید و گر خبث از دور و جود
نیاید ز تخم بدی بار نیک
چو با دوست دشوار گیری و تنگ
و گر خواجه با دشمنان نیک دوست
بے بر نیاید که گردند و دوست

حکایت

برہ ور کے پیشم آمد جوان
بد و گفتم این سیمان است و بند
تنگ و ز پیش گو سپند و وان
که می آر و اندر پیت گو سپند
چپ در است پوسید ان آواز کرد
که جو خور و و بو و از کف م و خور
هنوز از پیش تازبان - می دوید
چو باز آمد از حیش باز بیجاس
که احسان کنده سے است در گردش
خامین سیمان می بر و باننش

بلطفی که دیدست پیل دمان
نیار و بمسی حمله در پیلستان
بدان را نوازش کن اسے نیکو
که سگ پاس دار و چومان تو خود
بران مروگن دست و ندان یوز
که ما لہ زبان بر نسیش دوز

حکایت

۲۴۵ یکے روئے دیدے دست و پاسے
کہ چون زندگانی بسمی بود
درین بود و رویش شوریدہ رنگ
شغال یکون نجت را شیر خورد
دگر روز باز اتقائے فتاد
یقین دیدہ سرد بیندہ کرد
۲۵ کزین پس کینجے نشیم چوسور
ز نندان فدو برد چندے بحیب
نہ بیگانہ تیمار خوردش نہ دوست
چو صبرش نماید از ضعیفی و ہوش
بروشیر درندہ باش اسے دغل
۲۵۵ چنان سعی کن کر تو مانند چوشیر
دو مانند و لطف و صنع خدا سے
بدین دست و پاسے از گجائی خورد
کہ مخیرے بر آمد شغالے بچک
بماند آنچہ رو باہ اند و سیر خورد
کہ روزی رسان قوت روشن بداد
شد و تکیسہ بر آف غنیدہ کرد
کہ روزی نخور و ند پیلان بزور
کہ بخشندہ روزی فرستد ز غیب
چو خنکیش رگ و استخوان ماند و پوست
نہ دیوار محرابش آمد بگوش
میند از خود را چو رو باہ قتل
چو رو باہ چو باشی تو اماندہ سیر

چو شیران کراگردن فربه بہت
 بچنگ آرو بادگیران لوش کن
 بخورتا توانی ز بازو سے خویش
 پوروان بر رنج و راحت سان *
 ۲۶۰ بگیراے جو ان دست درویش پر
 خدا را بران بندہ بخشائیش بہت
 کرم و زرد آن ہر کہ مغزے در دست
 کسے نیک بیند بہر دوسراے
 ندیدی کہ در راہ پاپند کیش
 ۲۶۱ بخورتوش با مردم نیک مسرو

گرافد چورو بہنگ ازو سے بہت
 نہ بر فضلہ دیگران گوش کن
 کہ سعیت بود در ترازو سے خویش
 تخت خورد دست رنج کان
 نہ خود را بیفگن کہ دستم بگیر
 کہ خلق از وجودش در آسائیش بہت
 کہ وون پتہما تند مے مغزو پوست
 کہ نیکی رساند بخستق خداے
 چگفت آن شتر بان بفرزند خویش
 کہ ایشان پتہما نجا بہند خورد

حکایت

شنیدم کہ مردیست پاکیزہ بسوم
 من و چند سالوک صحرا نورد
 مرد چشم ہر یک جو سید دوست
 زرش ویدم و ذرع و شاگرد و زنت
 جملق و نطقت گرم روم و دود
 بشناسا ورہ نور آقضاے روم
 برستیم تا صبح بیدار مسرو
 ہمکین و عنزت نشاندوشت
 ولے بے مروت چو بے ہر درخت
 ولے و یگدانش قوی مسرو بسود

بر شب نبودش قرار و نجوع * ز تسبیح و تهلیل و مسارا ز جوع
 سحر که میان بست و در باز کرد همان لطف و بوسیدن آغاز کرد
 یکے بُد که شیرین و خوش طبع بود * که با ما مسافر در آن ربیع بود
 مسرا بوس گفت اتمخیف ده که درودش را گوشه از بوسه به
 بنی بست منہ دست برفش من ۲۷۰ مرانان ده - و کفش بر سر بزن
 با تیار سرون سبتی برده اند نیشب زنده داران دل مرده اند
 ہمین دیدم از پاسبان تیار دل مرده و چشم شب زنده دار
 کرامت جو نامردی و مان بوسیت مقالات بیووه طبل تہیت
 قیامت کسے بیسنی اندر بہشت کہ معنی طلب کرد و دعوی بہشت
 یعنی سوان کرد دعوی دُوست دم بے قدم تکیہ گاہ است نشت ۲۸۰

حکایت

شنیدم در ایام حاتم کہ بسود * بنجیل اندر شش باد پائے چو دو و
 صبا ترغتی رعد بانگ اوسے کہ بر برق پیشی گرفتے سہے
 بنگ ژالہ میر نخت بر کوه و دشت تو گفتی مگر ابر نیسان گذشت
 یکے سہیل رفتار ہامون نورد کہ باد از پیش بازماندی چو کرد
 ترا و صاف حاتم ہر مرز و بوم * بگفتند برخے سلطان روم

که هتاس او ور کرم مردنیت
 بیابان قسودے چو کشتی بر آب
 بدستور وانا چنین گفت شاه
 من از حاتم آن سپ تازی نژاد
 بدانم که در وے شکوه مهیت ۲۹۰
 رسوے ہنر رسد عالم سبطے
 زمین سرود ابر گسیان بر او
 بنزدن کہ حاتم آمد سرود
 نماطے بنیگند و ایسے کاشت
 ۲۹۵ شب آنجا تیسوند روز در
 ہمی گفت و حاتم یثان جوست
 کہ اس بہ دور رسد نیک نام
 سن آن باد بقار جولدل شتاب
 کہ دانستم از ہول باران وسیل
 ۳۰۰ بوجے و گروے و را ہم بنود
 مرقوت ندیدم و را این خویش
 چو اسپش بچولان و ناورد نیست
 کہ بالائے سیرش نشود غراب
 کہ دعویٰ نجالت بود بے گواہ
 بخواہم گر او کمر مت کرد و داد
 و گزرد کند بانگ طبل تہیت
 روان کرد و وہ مرد ہمسراہ وے
 صبا کردہ بار و گر جان ورد
 بر آسود چون تشدہ بر زندہ رو
 بدان شکر و ادشان زر بہشت
 گفت آنچہ دانست صاحب خیر
 ز نسبت بہندان ہمی کند دست
 سدایش از ہم نگفتی پیام
 بہر شمشادوش کس دم کباب
 شاید شدن در چہ گاہ خیل
 جسز او برور با گاہم بنود
 کہ جہان بخشد دل از فاقہ ریش

۲۰۵ زحمت بدین نکتہ راضی شو
 ازین نغز ترا جبرائیل شنو
 مرا نام باید وراقلم فاش
 کسان را بدم داو و تشریف و اسپ *
 خبر شد بروم از جوانمردی *
 طبعیت اخلاق نیکو نہ کسب
 ہزار آفرین گفت بر طبع و سے
 و گرسکب نامور گویا باش

حکایت

۲۱۰ کہ چند از متاللات آن باد سنج
 شہیدم کہ چشمی ملوکانہ ساخت
 در نوک حاتم کسے باز کرد
 سد سوار بر سر کینہ داشت
 کہ تا بہت حاتم در ایام من
 بیا جوے را و نبی مطے گرفت
 جو اسے برہ پیش باز آمدش
 ندانم کہ گفت این حکایت من
 ز نام اورا ان گوے دولت ربو
 توان گفتن اورا سحاب کرم
 کسے نام حاتم بروے برش *
 کہ چند از متاللات آن باد سنج *
 شہیدم کہ چشمی ملوکانہ ساخت
 در نوک حاتم کسے باز کرد
 سد سوار بر سر کینہ داشت
 کہ تا بہت حاتم در ایام من
 بیا جوے را و نبی مطے گرفت
 جو اسے برہ پیش باز آمدش
 کہ بود دست فرم ساندے دین
 کہ در گنج بخشی نظیرش نبود
 کہ دستش چو باران فشانے درم
 کہ سو دانم مقلے از و بر سرش *
 کہ نہ ملک دارو نہ فرمان و گنج *
 چو چنگ اندر آن نرم خلقے نواخت
 و گرس ثنا گفتن اعنار کرد
 یکے را بخون خسروش بر گماشت
 نخواہد نسیکی شدن نام من
 بگشتن جو انمرد را سپے گرفت
 کرد بوسے اسے فداز آمدش

بر خوشی برد آن شبش سپمان
 بد اندیش را دل به نیکی بر بود
 که نزد یک ما چند وزے پاپے
 که در پیش دارم عفتے عظیم
 چو یاران یکدل بکوشم بجان
 که دانم جو انسد و پرده پوشش
 که فرخنده راسے است نیکو سیر
 ندانم چه کین در میان خانست
 بین چشم دارم ز لطف تو دوست
 سرانیک بعد کن تین از تنم
 گزرت رسمد پاشی نامید
 جوان را بر آمد خوشش از نهاد
 گرش خاک بوسید و گه یو دست
 چو بیگانگان دست برکش نهاد
 بنزدیک سردان نہ سردنم
 و ز آنجا طریق میں رسک رفت

نکور وے و دانا و شیرین زبان
 کرم کرد و غم خورد و پوزش نمود
 نهادش تخر بوسه بردست و پاسے
 ۳۲۰ گفتا نیارم شد انجا مقیم
 گفت ار نهی با من اندر میان
 من و ار گفت اسے جو انم و گوش
 درین بوم حاتم شناسی گر
 سرش با دشاہ میں خواست
 ۳۲۵ گرم رہنمائی بد آنجا که اوست
 بجد یہ برنا کہ حاتم منم
 نباید کہ چون نصح گے و سفید
 چو حاتم باز اوگی سر بھاد
 بخاک اندر افتاد و بر پاسے خست
 ۳۳۰ بنیادخت شش و ترش نساد
 کہ گر من گلے بر و بسو دست زخم
 دو چشمش بوسد و در برگرفت

ملک در میان دو ابروی مرد
 بگفتا یا تا چه داری خبر
 مگر بر تو نام آوری حمد کرد
 جوانمرد و شاطرنسین بوسه داد
 که دریا قسم حاتم نام جوے
 جوانمرد و صاحب خرد و دیدمش
 را بار لطفش و توان کرد پشت
 بگفت آنچه دید از کوه جبار و سے
 فرستاده را داد و نهر سے درم
 مراد را رسد گر گویای دهند
 بدافست حالے که کار سے نکرو
 چپرا بر نه بستی بفرآک سے
 نیاوردی از ضعف تاب شیدا
 ملک را ثنا گفت و تمکین نهما
 هنرمند و خوش منظر و خوب روے
 بگردانگی فسوق خود و دیدمش
 بشمشیر احسان و فضل کبشت
 شهنشه ثنا گفت برآل سے
 که مخصرست بر نام جاتم کرم
 که معنی و آوازه اش همه راند

حکایت

شنیدم که طے در زمان رسول * نکرند منشور میان قبول
 فرستاد لشکر بشیر و نظیر گرفتند از ایشان گروهی اسیر
 بفرمود کشتن بشمشیر کین که ناپاک بسویند و ناپاک دین
 زنی گفت من دختر سے حاتم * بنخواهید ازین نامور حاتم
 کرم کن بجائے من اسے محترم که نمو لاسے من بود از ابیل کرم

۳۵۰ بفرمان پیغمبر پاک راسے
 در آن قوم باقی ہنساوند تیغ
 بزاری بشمشیر زن گفت زن
 مروت بنیم رہسای زینہ
 بھی گفت گسریں بر اخوان طے
 بخشیدش آن قوم و کیر عطا
 کشاوند زنجیرش از دست و پاسے
 کہ راند سیلاب خون بیدریغ
 سدانیند با حمید گرون بن
 بتنہسا و یارانہم اندر کند
 بسمع رسول آمد آوازوسے
 کہ مدگر کرد اصل گوہر خطا

حکایت

۳۵۰ ز بنگاہ حاتم کیے پیر مرد
 ز راوی چنین یادوارم خبر
 زن از خیمہ گفت این چه تدبیر بود
 شنید این سخن نام بردارے کے
 گرو در خور حاجت خویش خوست
 چو حاتم با زاد مسروی دکر
 ۳۶۰ ابو بکر سعد آن کہ دست سوال
 رعیت سپاہ دولت شاد باد
 سرد آفرزو این خاک فرخندہ بوم
 طلب وہ درم سنگ فانیذ کرد
 کہ پیشش فرستادے سنگے شکر
 همان وہ درم حاجت پیر بود
 بخندید و گفت اسے ولارام سے
 جو انمروی آل حاتم کہا است
 ز دوران گیتی نیامدگر
 نہد تیش بر وہسان سوال
 بیعت سلمانی آباد باد
 رعیت بر اقلیم یونان و روم

چو حاتم که گزیتے قسروے
 شامساندازان ناسور در کتاب
 ۳۶۵ که حاتم بدان نام و آوازه خواست
 تکلف بر سر و درویش نیست
 که چند آنکه بهجت بود خیر کن
 نبروے کس اندر جهان نام مکت
 ترا هم شناساند و هم ثواب
 ترا جہد و سعی از براسے خداست
 نصیحت جز این یک سخن بیش نیست
 ندو خیر ماند ز سعدی سخن

حکایت

یکے رانہ سے در گل افتادہ بود
 بیابن و باران و سرما و سہیل *
 ۳۷۰ ہر شب درین غصہ تا باسداد
 نہ دشمن ہست از زبانش نہ دوست
 قضا را خداوند آن بہن و شت
 شنید این سخنہار و دراز صواب
 بچشم سیاست درونگریت
 یکے گفت شاہسا بہ تیغش بزین
 ۳۷۵ نگہ کرد سلطان عالی محل
 بخشید بر حال سکین مرد
 ز سو و آتش خوان در دل افتادہ بود
 فرو بہشت ظلمت بر آفتاب ویل
 سقط گفت و نفرین و دشنام داد
 یہ سلطان کہ آن بوم و برز آن اوست
 در آن حال منکر بر و برگشت
 ز صبر شنیدن نہ روے جواب
 کہ سو داد این بر من از نہر چیت
 ز روے زمین بیخ عمرش بکن
 خودش در بلا دید و خور و عمل
 فرو خورد چشم از سخنہار سرد